

ДАВЛАТ УЛУШИ МАВЖУД АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИТОРЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ ТУТГАН РОЛИ

Маматов Баҳромжон Шавкат ўғли

Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси, PhD.

mamatov-bahrom@mail.ru

Аннотация

Ушбу мақолада маҳаллий ва хорижий олимларнинг мавзуга доир илмий қарашлари шунингдек, давлат мулкани хусусийлаштиришнинг институционал асослари ва тенденциялари тадқиқ қилинган, давлат мулкани хусусийлаштиришга инвесторларни жалб қилишнинг амалдаги механизмини баҳолаш орқали мавжуд муаммолар тизимлаштирилган ҳолда хусусий капитал жалб қилиш орқали давлат активларини самарадорлигини ошириш йўллари тўғрисида илмий хулосалар келтирилган

Калит сўзлар: Акция, акцияларни оммавий жойлаштириш амалиёти, капитал жалб қилиш, давлат иштирокидаги корхоналар, давлат активларини хусусийлаштириш, фонд бозори.

Сингапур 90-йилларнинг ўрталарида дунёнинг энг ривожланган 10 та давлатлари қаторига кирган бўлса, 60-йилларнинг бошларида мамлакатнинг ривожланиш даражаси жуда паст даражада бўлган. 1960 йилда Сингапурда жон бошига ЯИМ 2530 долларни, 1995 йилда эса 21 652 долларни ташкил этди. Ўртача иқтисодий ўсиш суръати йилига 8 фоизни ташкил этган ҳолда, ўртача умр кўриш 65 ёшдан 76 ёшгача кўтарилди. Катта миқдордаги табиий ресурсларга бой бўлмаган ушбу мамлакат ўсиш динамикасининг асосий сабаблари тўғри йўлга қўйилган савдо сиёсати, Трансмиллий компанияларда чет эл сармоясини жалб қилишга йўналтирилган фаол инвестиция сиёсати, шунингдек, олиб борилаётган саноат сиёсати ва самарали иқтисодий бошқарувдир. Сингапурнинг саноат сиёсати учта стратегик мақсадни амалга оширишни ўз ичига олди:

- 1) минтақада халқаро иқтисодий фаолиятда етакчи давлатга айланиш;
- 2) ахборот технологияларини ривожлантириш ва қўллашда етакчилик;
- 3) иқтисодиётни минтақалаштириш

Одатда хусусийлаштириш давлат корхоналарини ривожлантириш ва унинг самарадорлигини ошириш ёки мамлакат иқтисодиётига солиқ босимини пасайтириш учун ташқи капитални жалб қилиш мақсадида амалга оширилади. Сингапурга келсак, тўғри йўлга қўйилган саноат ва иқтисодий сиёсат туфайли хусусийлаштириш мақсадлари тубдан фарқ қилди. Тўғри танланган таркибий ислохотларга қаратилган сиёсат Сингапурни импортга қарам бўлган мамлакатлар қаторидан янги инновацион тармоқлар ва умуман олганда илмий тадқиқотлар ва ишланмаларга асосланган юқори технологияли ишлаб чиқариш

ривожланган иқтисодиётга айлантирди. Натижада 1960-1990 йилларда иқтисодий ўсишнинг ўртача суръати 8% га етди ва давлат корхоналарининг фаолияти юқори самарадорлик ва инвестицияларнинг қайтарилиши билан ажралиб турди. Давлат мулкисининг катта қисми икки турдаги ташкилотлардан иборат эди: давлат улуши иштирокидаги корхоналар ва давлат қўмитаси назорати остидаги ташкилотлар.

Тўлиқ ёки кўпчилик улуши давлатга тегишли бўлган, давлат улуши иштирокидаги корхоналар хусусий сектордан кўп фарқланмаган. 1990 йилда Сингапур Статистика қўмитасининг ҳисоб-китобларига кўра, давлат улуши иштирокидаги корхоналарнинг умумий сони 500 тани ташкил этган, улардан 142 таси давлат улуши мажоритар (50%+1) бўлган. Корхоналарнинг тугатилиб кетиш ҳавфининг мавжудлиги ва давлат ёрдамидан фойдаланишнинг имкони йўқлиги, иқтисодий фойдани бош мақсад сифатида кўриб, мустақил қарорлар қабул қилишга ундайди.

Бунинг яққол намунаси 1990-ларда содир бўлган СингТел телекоммуникация компаниясининг қисман хусусийлаштирилишидир. Компаниянинг улушини сотиш тўғрисида қарор қабул қилинган вақтда, СингТел Жанубий минтақада етакчи ўринни эгаллаган ҳолда йиллик даромади 1 миллиард АҚШ долларни ташкил этарди. Сингапур ҳукумати бирламчи IPOда телекоммуникация компаниясида давлат улушини камайтириш орқали, бир қатор мақсадларга эришди:

- 1) компаниянинг мослашувчанлигини ошириш ва уни глобаллаштириш;
- 2) тижоратлаштириш ва рақобатбардошликни ошириш;
- 3) Сингапур фонд биржасини ривожлантириш;
- 4) телекоммуникация саноатини эркинлаштириш.

1993 йил кузида СингТел IPOга қўйилди. Давлатнинг 11 фоиз акциялари савдога чиқарилди, қолган қисми Темасек холдинг назорати остида қолди. Ушбу савдо Сингапур фонд биржаси тарихидаги энг йирик IPOбитими эди. Сотиш учун акциялар 3 турга бўлинди: А ва В - аҳолининг фаровонлигини ошириш ва иқтисодий бошқарувда янада фаол иштирок этишини таъминлаш мақсадида аҳолига имтиёзли нархда (нархнинг 50 фоизи) сотилади; С - хорижий инвесторларга сотиш учун мўлжалланганди. 1996 йилда фонд биржасида иккиламчи оммавий акцияларни жойлаштириш савдоси амалга оширилди, бу эса компаниядаги давлат улушини 82 фоизга туширишга олиб келди. 2000 йилда Сингапурда телекоммуникация бозорининг тўлиқ либераллашуви рўй берди ва СингТел табиий монополияни тўхтатди. 2001 йилда Австралиядagi иккинчи энг йирик телекоммуникацион компания Оптус сотиб олинди. Шу билан бирга, компания минтақа бозорларига (Индонезия, Филиппин, Ҳиндистон, Бангладеш), шунингдек турли хил инновацион компаниялар ва йўналишларга инвестициялар киритди. Натижада, СингТелга 2015 йилда нафақат Сингапур бозорини бошқаришни, балки жаҳон бозорида 20 та энг катта иштирокчилардан бири бўлишга имкон берди, «2019 йилда 17.37 млрд АҚШ доллари миқдорида даромад кўради». Хусусийлаштиришни аниқ ва пухта режалаштирилган ривожланиш стратегиясини ҳисобга олган ҳолда амалга ошириш иқтисодиётга нафақат ташқи

капитал олиб келиши, балки, иқтисодиётнинг самарадорлигини ошириш, шунингдек, ички ва ташқи бозордаги ўрнини мустаҳкамлаши мумкин

ДАВЛАТ УЛУШИ МАВЖУД АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИГА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИТОРЛАРНИ ЖАЛБ ҚИЛИШНИНГ ХИТОЙ ТАЖРИБАСИ

Маматов Бахромжон Шавкат ўғли
Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси, PhD.
mamatov-bahrom@mail.ru

Аннотация

Ушбу мақолада Хитойнинг давлат секторини ислоҳ қилиш йўллари келтирилган. Давлат компанияларини сотишга эмас, балки рақобатбардошлик ва бошқарув самарадорлигини оширишга қаратилган комплекс чора-тадбирлар кетма кетлиги ўрганилган. Ўзбекистонда давлат улуши мавжуд корхоналарга хусусий капиал жалб қилиш орқали самарадорликни ошириш йўллари тўғрисида илмий хулосалар келтирилган.

Калит сўзлар: давлат улуши, капитал самарадорлиги, активлар самарадорлиги, инвестициявий жозибадорлик.

Мамлакатнинг иқтисодий ривожланиш даражаси унда яратилган инвестиция муҳитига кўп жиҳатдан боғлиқдир. Инвестиция муҳитининг қулайлиги инвестиция фаолиятининг ривожланиши, ички ва ташқи инвестицияларни жалб қилишнинг кўлами, йўналишлари ва самарадорлигига таъсир қилади. Шунинг учун, юқори инвестиция жалб қилиш меъёрига эга бўлган мамлакатлар, бошқа шарт-шароитлар бир хиллиги ҳолда, одатда, юқори иқтисодий ўсиш суръатларига эга бўлмоқдалар.

Хусусий секторнинг мавжуд бўлиши бозорда молиявий рағбат учун рақобат шаклланишини таъминласа, давлат сектори кўпчилик ҳолларда иқтисодий мақсадларга эришишни ўзининг бош мақсади сифатида кўрмайди. Бошқача қилиб айтадиган бўлсак, давлат сектори ишлаб чиқаришни максимал даражада ошириш ва ресурсларни самарали тарзда тақсимлаш учун етарли даражадаги юқори мотивация эга бўлмайди, бу эса ҳукуматнинг кўп харажатли, кам даромадли корхоналарни бошқаришга сабаб бўлади.

Хусусийлаштириш тўғридан-тўғри иқтисодий мақсадларнинг сиёсий мақсадлардан устун бўлишига йўналтирилади, бу бозор иқтисодиётини ривожлантиришга олиб келади. Хусусийлаштириш орқали ҳукуматнинг иқтисодиётдаги ўрни қисқаради, шунинг учун ҳукуматнинг иқтисодиётга салбий таъсир кўрсатиши эҳтимоли камроқ бўлади.

Давлат тасарруфидан чиқариш давлатга иқтисодий муносабатларда фаол иштирок этиш имконини берадиган иқтисодий механизмлардир. Хусусийлаштириш ва давлат тасарруфидан чиқаришнинг асосий омили мулкни бошқариш самарадорлиги ҳисобланади.

Жаҳон амалиётида, иқтисодиётнинг истиқболли ва юқори технологияларга асосланган тармоқларидаги давлат корхоналарига хорижий инвестицияларни